

Історія

УДК 37.016:930.25

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17702190>

**Використання архівних матеріалів у навчальному процесі як засіб
формування емпіричного історичного пізнання**

Стефанюк Галина Василівна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії
Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-4143-9146>

Фролов Сергій Володимирович,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри ЮНЕСКО «Філософія
людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін, Державний
біотехнологічний університет, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-2537-4650>

Баличева Лариса Вікторівна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української
філології та історії, Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-5960-0997>

Прийнято: 05.11.2025 | Опубліковано: 24.11.2025

Анотація. Актуальність дослідження зумовлено зростанням потреби у впровадженні емпіричних практик в історичну освіту, коли опрацювання первинних джерел є інструментом формування критичного мислення та здатності працювати з фактами у середовищі надлишку інформації. Архівні матеріали відіграють провідну роль у цьому процесі, однак їхнє ефективне застосування досі обмежується розрізненістю цифрових платформ, методичними прогалинами та недостатньою підготовкою викладачів. Метою статті є обґрунтування значення архівних досліджень у формуванні емпіричного історичного мислення. Методологія дослідження ґрунтувалася на поєднанні джерелознавчих засад, порівняльно-аналітичного методу, контент-аналізу сучасних освітніх практик та систематизації емпіричних даних, наведених у наукових публікаціях з історико-педагогічної тематики. Результати. З'ясовано, що систематична робота з архівними документами істотно підсилює розвиток аналітичних умінь здобувачів освіти, здатність до формулювання гіпотез, реконструкції подій та відокремлення фактів від інтерпретацій. Виявлено, що цифровізація архівів та впровадження гібридних форматів навчання розширюють можливості використання історичних першоджерел, однак супроводжуються інфраструктурними, методичними та правовими обмеженнями. У статті визначено основні методи та інструменти, релевантні для освітнього середовища, зокрема окреслено проблеми, що стримують повноцінну інтеграцію архівної педагогіки. Практична значущість результатів полягає у запропонованих рекомендаціях щодо створення навчальних модулів архівної грамотності, розвитку партнерства між архівами та закладами освіти, удосконалення цифрової інфраструктури, впровадження дослідницько-орієнтованих практик та розроблення інституційних політик відповідального використання джерел. Методичні узагальнення щодо ефективних методів використання архівних

джерел можуть бути впроваджені у закладах середньої та вищої освіти та в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Ключові слова: первинні джерела, критичне мислення, аналіз документів, доказова база.

The use of archival materials in the educational process as a means of forming empirical historical knowledge

Galyna Stefanyuk,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of History of Central and Eastern Europe and Special Branches of Historical Science, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-4143-9146>

Sergii Frolov,

Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer of the UNESCO Department of Philosophy of Human Communication and Social and Humanitarian Disciplines, State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-2537-4650>

Larysa Balycheva,

PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Philology and History, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5960-0997>

Abstract. *The relevance of the study lies in the growing need to introduce empirical approaches to historical education, where the processing of primary sources serves as a tool for fostering critical thinking and the ability to work with*

facts amid information overload. Archival materials play a crucial role in this process; however, fragmentation of digital platforms, methodological gaps, and a lack of teacher training continue to hinder their practical use. The article aims to substantiate the role of archival research in the formation of empirical historical thinking. The research methodology was based on a combination of source-based approaches, a comparative-analytical method, content analysis of modern educational practices, and the systematization of empirical data from scientific publications on historical and pedagogical topics. Results. It was found that systematic work with archival documents significantly enhances students' analytical skills, including their ability to formulate hypotheses, reconstruct events, and separate facts from interpretations. It was established that the digitization of archives and the introduction of hybrid learning formats expand the possibilities of using historical primary sources, but are accompanied by infrastructural, methodological and legal restrictions. The article identifies key methods and tools relevant to the educational environment and outlines the problems that hinder the full integration of archival pedagogy. The practical significance of the results lies in the proposed recommendations for creating archival literacy training modules, developing partnerships between archives and educational institutions, improving digital infrastructure, implementing research-oriented approaches and developing institutional policies for the responsible use of sources. Methodological generalizations on practical approaches to using archival sources can be applied in schools, universities, and the system of advanced teacher training.

Keywords: *primary sources, critical thinking, document analysis, evidence base.*

Постановка проблеми. Сучасний історичний дискурс переживає зсув у бік емпіричної, доказової та прикладної історії, де центральним інструментом є робота з першоджерелами. Попри це, у більшості освітніх програм шкільного

та університетського рівня архівні дослідження залишаються маргіналізованими: студенти опановують готові інтерпретації, а не механізми формування історичного знання. У результаті майбутні історики, культурологи, правознавці та вчителі не мають практичного досвіду самостійного аналізу документів, що призводить до поверхневого розуміння історичних процесів і недостатньої сформованості критичного мислення.

Проблема ускладнюється тим, що сучасний інформаційний простір переповнений переказами, псевдоісторичними наративами та цифровими реконструкціями, що імітують науковість. За відсутності досвіду роботи з автентичними архівними матеріалами здобувачі освіти втрачають здатність відрізняти факт від інтерпретації, джерело від вторинної літератури, контекст від оцінювання. Це створює суттєвий розрив між історичною освітою та реальними дослідницькими практиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий дискурс, присвячений ролі архівних джерел у розвитку історичної освіти, демонструє значну різноманітність практик та інтерпретацій. Дослідниця В. М. Піщанська [1] окреслює значення автентичного історичного матеріалу для формування історичної пам'яті та ідентичності. Вона доводить, що робота зі справжніми документами активізує механізми культурної рефлексії та забезпечує глибше розуміння історичного досвіду як колективного феномену. Науковець К. Бургос-Відела зі співавторами (C. Burgos-Videla et al.) [2] обґрунтовують концептуальний потенціал історичного методу як інструменту формування критичного мислення: виявлено, що безпосередня взаємодія з первинними документами сприяє розвитку інтелектуальних операцій високого рівня – оцінювання, інтерпретації та побудови причинно-наслідкових зв'язків. Дослідник З. Аріфін зі співавторами (Z. Arifin et al.) [3] у результаті метааналізу підтверджують, що дослідницькі педагогічні моделі суттєво посилюють аналітичні компетенції здобувачів освіти. Визначено, що

залучення студентів до пошуку та перевірки доказів формує стійкі навички логічної перевірки інформації, що є необхідним елементом роботи з архівними матеріалами. Вчений П. С. Кісер зі співавторами (P. S. Kiser et al.) [4] акцентують на трансформації освітніх практик у період пандемії. Автори дійшли висновку, що вимушене перенесення роботи з архівами в онлайн-формат сприяло доступності великих колекцій, більшій гнучкості практик взаємодії з джерелами. Автори Г. Крейг та К. О'Салліван (H. Craig & K. O'Sullivan) [5] на основі аналізу досвіду бібліотек і університетів у період COVID-19 показують, що розвиток онлайн-модулів первинної джерелознавчої грамотності сприяв створенню нових умов для залучення здобувачів освіти до роботи з документами.

Науковець С. С. Корнієнко (S S. Korniienko) [6], систематизуючи сучасні тенденції, узагальнює емпіричні дані про викладання цифрової історії у 2011–2025 роках. Визначено, що цифрові інструменти працюють найефективніше не як заміна архівних практик, а як їхнє методичне та аналітичне підсилення. Дослідник Г. Вест зі співавторами (H. West et al.) [7] доводять, що ефективність архівно орієнтованих педагогічних моделей безпосередньо пов'язана з якістю навчальної взаємодії та рівнем залученості здобувачів освіти у спільну діяльність. У їхніх висновках підкреслюється важливість створення середовища, де студенти не лише читають джерела, а й колективно обговорюють їхній зміст, інтерпретують суперечності та відстежують альтернативні трактування подій. Учений Д. Шафер (D. Shafer) [8] наголошує, що системне використання інструментів оцінювання критичного мислення підвищує якість роботи здобувачів освіти з первинними джерелами. Автор А. Зуїн (A. Zuin) [9] розглядає цифрову культуру, що перетворює архів зі статичного сховища на динамічне середовище виробництва знань залучаючи користувачів до співавторства. Він доводить, що робота з архівами у цифровому вимірі сприяє формуванню здатності до інтерпретації й

критичного оцінювання доказів, одночасно розширюючи соціальне підґрунтя історичної освіти. Нарешті, науковець Дж. Чігвада зі співавторами (J. Chigwada et al.) [10] демонструють, що публічні програми архівів створюють додаткові умови для розвитку історичної грамотності. Вони з'ясовують, що системні форми взаємодії між архівами та громадами сприяють підвищенню довіри до джерел та мотивують здобувачів до глибшого занурення у дослідницький процес.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри зростання уваги до архівної педагогіки та розширення можливостей цифрового доступу, низка основних аспектів загальної проблеми залишається недостатньо опрацьованою. Насамперед потребує подальшого дослідження питання методичної уніфікації роботи з архівними джерелами: наразі освітні програми різних рівнів демонструють значну неоднорідність у застосуванні джерелознавчих методів, що призводить до нерівномірного розвитку критичного мислення серед здобувачів освіти. Зокрема, нерозв'язаною залишається проблема узгодження цифрових платформ, що часто функціонують без єдиних стандартів метаданих, інтерфейсів доступу чи інструментів аналітики, що ускладнює інтеграцію архівних матеріалів у системні навчальні модулі.

Суттєвим невизначеним аспектом залишається й адаптація архівної роботи до умов стрімкого розвитку генеративного штучного інтелекту (ШІ). Адже досі не визначено, як збалансувати можливості автоматизованого аналізу текстів з потребою зберігати автентичність дослідницьких процедур та уникати когнітивного «перенесення» відповідальності на алгоритми. Сукупність цих проблем окреслює широкий спектр напрямів подальших досліджень, необхідних для формування цілісної та ефективної моделі використання архівних матеріалів в освітньому процесі.

Формулювання цілей статті (визначення завдання). Метою статті є обґрунтування теоретичних і методичних засад застосування архівних досліджень в освітньому процесі. Для досягнення мети дослідження визначено такі завдання: розкрити роль архівних досліджень у формуванні емпіричної історії та розвитку критичного мислення учнів і студентів; схарактеризувати методи, інструменти та етапи роботи з архівними джерелами, релевантні для освітнього середовища; сформулювати рекомендації щодо підвищення ефективності використання архівних матеріалів в освітньому процесі у контексті емпіричної історії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Архівні дослідження є базовим механізмом «емпіризації» історичного знання: робота з первинними джерелами трансформує процес навчання від засвоєння готових наративів до реконструювання минулого на основі спостережуваних фактів, їхньої контекстуалізації та перевірки. У такій послідовності учні й студенти засвоюють історію як дисципліну з власним методологічним інструментарієм: евристикою пошуку, зовнішньою та внутрішньою критикою джерела, принципами атрибуції, аналізом упереджень і обмежень репрезентації. Дослідження з історико-освітньої методики показують, що систематичне залучення історичного методу до аудиторної й позааудиторної роботи істотно підсилює вміння формулювати дослідницькі питання, вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки та відрізняти інтерпретацію від факту – саме ті компоненти критичного мислення, що формують ядро компетентнісних стандартів сучасної освіти [2]. Залучення архівів в освітньому процесі відбувається найкраще в парадигмі запитально-дослідницького навчання, де учні та студенти отримують відкриті питання, добирають і зіставляють джерела, висувують і перевіряють гіпотези, обґрунтовують висновки з посиланням на доказову базу. Метааналізи та огляди 2020–2025 рр. демонструють [3], що саме така організація навчання помітно покращує показники критичного мислення

(аналіз, оцінювання, аргументацію) та сприяє формуванню стійких навичок перевірки вірогідності інформації – базової вимоги епохи надлишку даних.

Після пандемії COVID-19 архівна педагогіка інтенсивно розвиває цифровий вимір (табл. 1). Масовий перехід до віддаленої взаємодії спонукав працівників бібліотек та архівів переосмислити формати доступу до колекцій, впровадити дистанційні модулі «первинної джерелознавчої грамотності», поєднати опрацювання цифрових копій з відпрацюванням засад матеріальної грамотності. Це довело ефективність гібридних курсів, у яких цифрові каталоги, віртуальні виставки та оцифровані фонди не замінюють, а підсилюють дослідницькі практики, зокрема роботу з контекстом походження, маркерами автентичності й ланцюгом збереження [5, р. 98–99].

Таблиця 1

Сучасний стан використання архівних матеріалів у навчанні та основні обмеження

Вимір	Поточний стан у закладах освіти	Основна проблема	Наслідки для навчання
Доступ і цифровізація	Розширення доступу до цифрових колекцій; до місцевих та національних платформ цифрової спадщини	Фрагментованість сервісів, неповнота оцифрування, різний рівень якості метаданих	Нерівний доступ здобувачів; складність пошуку та відбирання релевантних джерел
Методична підтримка і стандарти	Упровадження навчальних ресурсів «Навчання з першоджерел»; розроблення поняття «першоджерело грамотності»	Непослідовність застосування стандартів у курсах; слабка локалізація матеріалів	Нестабільні навчальні результати; «випадковість» компетентнісного приросту
Авторське право та етика	Широке використання цифрових копій у змішаному/онлайн-навчанні	Невизначеність у правомірному використанні, обмежувальні ліцензії, різні юрисдикції	Обережність викладачів, «самоцензура»; скорочення репертуару джерел
Інфраструктура і метадані	Розвиток університетських спецколекцій і	Гетерогенність інтерфейсів, відсутність	Зниження залученості здобувачів освіти; складність

Вимір	Поточний стан у закладах освіти	Основна проблема	Наслідки для навчання
	репозитаріїв; поява індикаторів впливу	інструментів для навчальних аналітик	оцінювання навчального ефекту
Компетенції викладачів/здобувачів освіти	Поширення інтерактивних і «flipped classroom» практик з первинними джерелами	Обмежений час на тренінги; дефіцит міждисциплінарних кейсів	Низька глибина інтерпретації; підміна аналізу реферативними вправами
Інтеграція у програми	Первинні джерела частіше з'являються в курсах історії, журналістики, культурної спадщини	Епізодичність залучення; слабкий зв'язок з оцінюванням результатів навчання	Труднощі з вимірюванням критичного мислення та історичного мислення
Інклюзія та рівність доступу	Акцент на спільнотних/місцевих архівах та регіональному контексті	Цифровий розрив; мовні бар'єри; недостатня репрезентація спільнот	Обмежена участь окремих груп; втрата релевантних наративів
Співпраця «архів – школа/університет»	Зростання публічних програм архівів і спільних курсів	Обмежені кадрові та фінансові ресурси архівів для освітньої роботи	Несталість ініціатив; відсутність довгострокових траєкторій

Джерело: складено авторами на основі [11-14]

Крім безпосередніх навчальних переваг, архіви сприяють розвитку творчого мислення та «інтелектуальної ініціативи»: робота з неповними, суперечливими, маргінальними свідченнями навчає усвідомлення невизначеності, пошукові додаткових верифікацій та прозорому фіксуванню прогалин у знаннях. Дослідження у вищій освіті засвідчують, що продуктивне використання архівів стимулює створення нових інтерпретацій, міждисциплінарних зв'язків та академічної комунікації [6, с. 207-208]. Водночас поява генеративного ШІ сприяла недопущенню «когнітивного відвантаження» – делегування аналітичних операцій алгоритмам без належної верифікації. Архівні дослідження протидіють цьому ризику, оскільки змушують оперувати неперевіреними даними, самотійно будувати ланцюги доказів і документувати методологічні рішення. Актуальні огляди з методики

викладання підкреслюють: критичне мислення зміцнюється тоді, коли ІІІ використовується як допоміжний інструмент (зокрема, для пошуку або початкової класифікації), але остаточні судження й інтерпретації залишаються результатом роботи здобувача освіти з джерелом [8].

Міжнародні ініціативи на кшталт програми Library of Congress Teaching with Primary Sources (TPS) [11] і мережі професійних стандартів ACRL/RBMS–SAA [12] засвідчують зростання інституційної підтримки роботи з первинними джерелами, однак водночас вказують на нерівномірність доступу, методичні прогалини та регуляторні обмеження у різних країнах і секторах освіти.

У 2020-2025 роках використання архівних матеріалів в освіті помітно змінилося: цифрові колекції розширюються надзвичайно швидко, але одночасно залишається проблема розрізненої інфраструктури доступу. Національні та міжнародні програми цифрової спадщини, зокрема ініціативи UNESCO, значно покращили збереження та видимість історичних джерел [13; 14]. Проте якість опису матеріалів, зручність пошуку та інтерфейсів різняться відповідно до ресурсу, що ускладнює їхнє ефективне використання в навчанні. Водночас освітні програми Library of Congress TPS [11] і професійні стандарти ACRL/RBMS-SAA [12] пропонують чіткі практики роботи з первинними джерелами. Вони дають змогу викладачам і бібліотекарям ефективно організовувати навчальні модулі, але для повноцінного їхнього впровадження необхідна адаптація до конкретних дисциплін, рівня здобувачів освіти та мовного контексту. Однією з найбільших проблем залишаються питання авторського права та етичного використання цифрових копій. Викладачі нерідко уникають використання окремих матеріалів через невпевненість у правомірності їхнього застосування. В останніх дослідженнях запропоновано розв'язання проблеми забезпечення доступності й узгодженості історичних даних через розвиток політик відкритого доступу, упровадження технологій

управління цифровими правами та гармонізацію нормативних практик між різними юрисдикціями [15].

Ефективне використання архівних матеріалів в освітньому процесі потребує не лише доступу до джерел, а й чіткого розуміння методів та інструментів, що забезпечують їхнє опрацювання. Освітнє середовище, що орієнтується на розвиток емпіричного та критичного історичного мислення, вимагає від здобувачів опанування повного циклу роботи з документом: від його пошуку й первинного оброблення до критичного аналізу та інтерпретації. З огляду на це важливим завданням є характеристика методологічних засад, цифрових засобів і педагогічних моделей, що сприяють доступу до архівної роботи (табл. 2).

Таблиця 2

Методи та інструменти роботи з архівними джерелами, релевантні для освітнього середовища

Компонент	Характеристика	Значення для освітнього процесу	Типові труднощі
Методи зовнішньої та внутрішньої критики джерела	Аналіз автентичності, авторства, часу створення; інтерпретація змісту, контексту та упереджень	Формують базові компетенції емпіричного мислення та аналітичного читання	Вимагають попередньої методичної підготовки
Порівняльно-історичний та мікроісторичний аналіз	Зіставлення кількох документів; реконструкція подій через мікрокейси	Розвиває здатність працювати із суперечливими джерелами та розуміти багатовимірність історії	Вимагає доступу до достатнього масиву джерел
Цифрові інструменти	Omeka, Troпу, цифрові репозитарії	Полегшують роботу з великими масивами документів, забезпечують цифрову грамотність	Нерівність цифрового доступу, мовні бар'єри, технічна складність
Візуалізаційні засоби цифрової гуманітаристики	StoryMaps, Palladio, Gephi, GIS-карти	Дає можливість створювати інтерактивні реконструкції, що	Потребує міждисциплінарних навичок та часу на опанування

Компонент	Характеристика	Значення для освітнього процесу	Типові труднощі
		підвищує мотивацію здобувачів освіти	

Джерело: власна розробка авторів

Аналіз сучасних методів та інструментів роботи з архівними джерелами засвідчує, що освітній процес дедалі більше орієнтується на емпіричні форми дослідження, ґрунтовані на інтеграції цифрових технологій та традиційних джерелознавчих практиках. Використання OCR/HTR-систем, цифрових репозитаріїв і платформ колективної роботи дає змогу студентам працювати з великими масивами документів, що раніше були доступні лише професійним архівістам. Однак ця технологічна відкритість супроводжується низкою перешкод: інфраструктурною нерівністю, відсутністю методичної підготовки та проблемами в навігації між правовими обмеженнями.

Водночас позитивною тенденцією є поширення дослідницько-орієнтованих педагогічних моделей, що робить архівну роботу не епізодичною практикою, а системним інструментом формування критичного мислення. Загалом, ефективність цих моделей напряду залежить від здатності закладів освіти забезпечити студентам повний цикл роботи з документом – від пошуку до рефлексії. З огляду на це закладам середньої та вищої освіти необхідні чіткі методичні стандарти, інтегровані цифрові сервіси та підготовка педагогів до роботи з архівними джерелами, що сприятиме перетворенню архіву на повноцінний освітній ресурс, а не факультативний елемент навчання.

Підвищення результативності роботи з архівними матеріалами в освіті потребує системної практики, що поєднує технологічні, методичні та організаційні рішення. Насамперед доцільно забезпечити педагогам і студентам рівний доступ до цифрових платформ. Зокрема, важливим етапом є створення уніфікованих навчальних модулів з основ джерелознавчої критики, що охоплюють методи атрибуції, зовнішнього та внутрішнього аналізу, роботу

із суперечливими та фрагментарними джерелами. Такі модулі мають бути інтегровані у навчальні програми не як факультативний компонент, а як структурний елемент розвитку емпіричного мислення. Ефективність застосування архівних матеріалів значно зростає у разі переходу до запитально-дослідницьких та проєктно орієнтованих форм навчання, коли студенти працюють з документами у контексті реальних історичних проблем. Отже, доречно розробляти міждисциплінарні навчальні проєкти, у межах яких здобувачі створюють власні цифрові виставки, реконструкції подій або мініархіви, використовуючи інструменти Optical Character Recognition/Handwritten Text Recognition (OCR/HTR), візуалізаційні платформи чи Geographic Information Systems (GIS-карти). Водночас необхідно інвестувати у підвищення кваліфікації викладачів, тренінги з цифрової гуманітаристики та авторського права, адже саме відсутність методичної підтримки часто обмежує використання архівів у навчанні.

Окремої уваги потребує етичний і правовий вимір роботи з документами. Необхідно формувати у здобувачів освіти культуру відповідального використання джерел, що передбачає коректне цитування, розуміння ліцензій відкритих даних та вміння працювати з чутливою інформацією відповідно до норм академічної доброчесності. Крім того, доцільним є створення інституційних політик відкритого доступу та підписання партнерських угод між архівами, університетами та громадами, що забезпечить сталі механізми доступу й підтримки освітніх ініціатив. Запровадження аналітичних інструментів для оцінювання навчальних результатів, пов'язаних з роботою з першоджерелами, є перспективним напрямом. Розроблення рубрик, портфоліо-оцінювання чи рефлексивних щоденників дає змогу зафіксувати, як саме змінюється здатність здобувачів освіти аналізувати джерела, формулювати гіпотези та здійснювати історичну реконструкцію.

Сукупність цих практик створює основу для перетворення архівних матеріалів на повноцінний освітній ресурс, що не лише збагачує зміст навчальних програм, а й кардинально змінює спосіб мислення здобувачів, наближаючи їх до реальної практики емпіричної історії.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу оцінити потенціал архівних матеріалів у формуванні емпіричного історичного мислення та розвитку критичного аналізу в учнів і студентів. Розкриття ролі архівних досліджень показало, що саме робота з первинними джерелами забезпечує перехід від репродуктивних моделей навчання до доказової, дослідницької історичної практики. Залучення автентичних документів формує у здобувачів уміння ставити дослідницькі запитання, працювати з невизначеністю, аналізувати контекст і зіставляти різні типи джерел, що сукупно вибудовує міцне підґрунтя критичного мислення. Сучасні дослідження підтверджують, що методично організована робота з архівами сприяє значному розвитку аналітичних навичок, здатності до перевірки вірогідності інформації та формулюванню обґрунтованих висновків.

Схарактеризовані методи та інструменти архівної роботи демонструють, що ефективне використання документальних джерел в освітньому середовищі ґрунтується на поєднанні класичних джерелознавчих практик з новими можливостями цифрових технологій. Інтеграція OCR/HTR-сервісів, платформ для спільної роботи, цифрових колекцій розширює доступ здобувачів до джерел та створює умови для глибшої інтерпретації матеріалу. Водночас дослідження засвідчило наявність системних обмежень, пов'язаних з нерівністю цифрової інфраструктури, фрагментарністю метаданих, недостатньою методичною підготовкою та правовими перешкодами щодо авторського права. Це підтверджує необхідність у комплексній інституційній підтримці архівної педагогіки.

Сформульовані рекомендації окреслюють практичні шляхи підвищення ефективності використання архівних матеріалів в освітньому процесі. Їхня реалізація передбачає розвиток доступних і стандартизованих цифрових платформ, інтеграцію модулів архівної грамотності в навчальні програми, удосконалення підготовки педагогів, розбудову партнерства між архівами та закладами освіти, зокрема формування сталої культури академічної доброчесності у роботі з документами. Запитально-дослідницькі та проєктні форми навчання забезпечують умови, за яких архівна робота є інструментом системного розвитку емпіричного мислення.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні моделей оцінювання довгострокового впливу архівної педагогіки на формування дослідницьких і аналітичних компетенцій здобувачів освіти. Зокрема, важливим напрямом є вивчення можливостей інтеграції архівних практик з технологіями ІІІ та цифрової гуманітаристики для створення адаптивних і персоналізованих освітніх середовищ.

Список використаних джерел

1. Піщанська В. М. Феномен українського козацтва як етнокультурної спільності. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2018. № 40. С. 18–26 URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/16> (дата звернення: 02.09.2025).
2. Burgos-Videla C., Parada-Ulloa M., Martínez-Díaz J. Critical thinking in the classroom: the historical method and historical discourse as tools for teaching social studies. *Frontiers in Sociology*. 2025. Vol. 25, №. 10. Article 1526437. DOI: <https://doi.org/10.3389/fsoc.2025.1526437>.
3. Arifin Z., Sukarmin Saputro S., Kamari A. The effect of inquiry-based learning on students' critical thinking skills in science education: A systematic review and meta-analysis. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology*

Education. 2025. Vol. 21, № 3. Article em2592. DOI: <https://doi.org/10.29333/ejmste/15988>.

4. Kiser P. S., Larson C., O'Sullivan K. M., Peale A. From «outside the box» to «out the window»: Teaching with primary sources through the pandemic. *College & Research Libraries*. 2025. Vol. 85, № 3. URL: <https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/26288/34231> (дата звернення: 02.09.2025).

5. Craig H., O'Sullivan K. M. Primary source literacy in the era of covid-19 and beyond. *Libraries and the Academy*. 2022. Vol. 22, № 1. P. 93–109. URL: <https://preprint.press.jhu.edu/portal/sites/default/files/craig.pdf> (дата звернення: 02.09.2025).

6. Korniienko S. S. Digital history pedagogy in higher education: A PRISMA-compliant systematic review of empirical evidence (2011–2025). *CEUR Workshop Proceedings*. 2025. P. 200–235. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-4043/paper17.pdf> (дата звернення: 02.09.2025).

7. West H., Hill J., Abzhaparova A., Cox W., Alexander A. Pandemic pedagogies: reflecting on online learning using the community of inquiry framework. *Journal of Geography in Higher Education*. 2023. Vol. 48, № 2. P. 157–176. DOI: <https://doi.org/10.1080/03098265.2023.2190962>.

8. Shafer D. A critical thinking thematic framework and observation tool for improved theory and developing secondary teachers' instructional practice: Proof of concept. *Thinking Skills and Creativity*. 2025. Vol. 56. Article 101787. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2025.101787>.

9. Zuin A. For a pedagogy of the archive: knowledge production and dissemination in the digital culture. *Educação e Pesquisa*. 2024. Vol. 50, № 2–3. DOI: <https://doi.org/10.1590/S1678-4634202450268648en>.

10. Chigwada J., Ncube M. M., Ngulube P. Public engagement through programming in archives: a systematic review of activities and resultant outcomes.

Information. 2025. Vol. 16, № 6. Article 471. DOI:
<https://doi.org/10.3390/info16060471>.

11. Teaching with primary sources (TPS) partner program. *Library of Congress*. URL: <https://www.loc.gov/programs/teachers/about-this-program/teaching-with-primary-sources-partner-program/> (дата звернення: 02.09.2025).

12. Guidelines for Primary Source Literacy. *SAA*. URL: <https://www2.archivists.org/standards/guidelines-for-primary-source-literacy> (дата звернення: 02.09.2025).

13. National strategy for digital heritage. *UNESCO*. 2021. URL: <https://www.unesco.org/creativity/en/policy-monitoring-platform/national-strategy-digital-heritage> (дата звернення: 02.09.2025).

14. Digital cultural heritage initiative (policy monitoring). *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/creativity/en/policy-monitoring-platform/digital-cultural-heritage-initiative> (дата звернення: 02.09.2025).

15. Suryavanshi A. Exploring the copyright challenges and compliance in digital education: navigating intellectual property in distance learning platforms. *Journal of Law, IPR & Research*. 2024. Vol. 1, № 1. P. 64–72. URL: https://jlipr.in/doc/Vol-1-No-1-2024/7_JLIPR_Vol%201%20%20No%201_Dec%202024.pdf (дата звернення: 02.09.2025).